AVİM Yorum • No: 2021 / 21 • Nisan 2021

ERMENİ DEVRİMCİ FEDERASYONU'NUN KURUCULARINDAN VE ERMENİ TERÖRİZMİNİN ÖNCÜLERİNDEN KRİSTAPOR MİKAELYAN

Ahmet Can ÖKTEM

Çevirmen

Ermeni Apostolik Kilisesi Doğu Piskoposluğu internet sitesi olarak tanınan *ArmenianPrelacy* de 12 Mart 2021 tarihinde Kristapor Mikaelyan adlı radikal bir Ermeni şahsiyeti anmak üzere, övgü dolu kısa biyografisi yayınlanmıştır.[1]

Ermeni terör eylemleriyle özdeşleşen Ermeni Devrimci Federasyonu Taşnaksutyun (EDF) kurucuları arasında yer alan Mikaelyanın, dünyanın çeşitli bölgelerine yayılan Ermeni Diasporası içinde ve Ermenistanda, Ermeni kahramanı olarak kabul edildiği, Ermeni tarihinin en önde gelen isimleri arasında bulunduğu, Bağımsız Ermenistanın terör yöntemleriyle gerçekleştirileceğine inananlar arasında yer aldığı bilinmektedir.

Mikaelyan

Biyografinin girişinde, Mikaelyanın hayatının yarısını Ermeni halkının yabancı zulmünden kurtarılması davasına adadığı ileri sürülmektedir. Eğitimi sırasında ve öğretmenlik yaptığı dönemlerde, devrimci ve sosyalist görüşleri benimsediği ve bu yöndeki fikirlerini bulunduğu çevrelerde yaymaya gayret ettiği vurgulanmaktadır. Moskova Üniversitesinde okuduğu dönem içinde Rus devrimci terörist örgütü *Narodnaya Volya*nın üyesi olduğu bilinmektedir. Ayrıca, iki kez tutuklandığı (Tiflis ve Baküde) kayıtlıdır.

Biyografide Mikaelyan, özgürlük mücadelesinde yer alan siyasi partileri ve grupları birleştirmek gibi çok çetin bir görevi sonuçlandıran şahsiyet olarak takdim edilmektedir. Mikaelyanın, 1890 yılında Tifliste, Simon Zavarian ve Stepan Zorian (Rostom) ile birlikte EDFyi kurduğuna dikkat çekilmektedir. Örgütün gelişmesini sağlayacak olan ideolojik ve örgütsel temellerin fikir babası olduğu ve parti programının yazarları arasında yer aldığı kaydedilmektedir.[2]

Ermeni Devrimci Federasyonu

EDF, Ermeni Demokratik Liberal Partisi - Ramgavar ve Sosyal Demokrat Hınçak Partisi Ermenistan içinde ve Ermeni Diasporasında tarihî ve siyasi ağırlıkları bulunan üç siyasi

örgüttür. Köklü tarihi olan EDF, başta ABD, Fransa, Lübnan, Suriye, İran ve Arjantin olmak üzere, dünyanın çeşitli ülkelerinde örgütlenmiş olup, Ermeni intikamcılığını savunmayı sürdürmektedir. EDF, siyasi parti örgütlenmesinin yanında, oluşturduğu gençlik ve kadın kolları, yardımlaşma ağı ve spor organizasyonları gibi faaliyetlerden amaçları doğrultusunda yararlanmaktadır. Diaspora içinde Ermeni kimliğinin asimilasyon sebebiyle gücünü yitirmesini engellemek ve siyaseten güçlü diaspora toplumları oluşturmak EDFnin temel ve daimî hedefleri arasında yer almaktadır.[3]

EDF Terörünün Sözcüsü Olan *Droşak* Gazetesi

Mikaelyanın Ermeni toplumu arasında tanınmasına vesile olan bir diğer husus, EDFnin resmî yayın organı konumundaki *Droşak* (Bayrak) adlı gazetenin genel yayın yönetmeni olmasıdır. Tiflis, Paris ve Cenevrede yayınlanan *Droşak* gazetesinin Eylül 1894 sayısında EDFnin ilk parti programının yayınlandığı bilinmektedir.[4]

1903 yılından itibaren *Droşakın* son sayfasında, Terör başlıklı bir bölüme, sürekli ve düzenli biçimde yer verildiği ve bu yayın tercihinin Mikaelyanın talimatı çerçevesinde gerçekleştirildiği, Ermeni tarihiyle ilgili araştırmalarda kayıtlıdır. Ermeni Araştırmaları dergisinde yer alan bir çalışmada, *Droşakın* 1897 Ocak ayında yayınlanan bir nüshası değerlendirilmekte ve gazetenin açık biçimde terör propagandası yaptığı sonucuna ulaşılmaktadır. Söz konusu çalışmada, 1896 Van İsyanının ele alındığı *Droşak* gazetesinde, Taşnak isyancıların Ermenilerin koruyucu meleği biçiminde tasvir edildikleri ve kahramanlaştırıldıklarına işaret edilmektedir. 1896 Van İsyanında karşılaşılan yenilgilerin örtülmeye çalışıldığı ve Ermeni okuyucuların sıklıkla intikam almaya davet edildikleri söz konusu çalışmada göze çarpmaktadır.[5]

Bir *Droşak* yazarının aşağıda sunulan açıklaması, EDFnin şiddet yanlısı ve uzlaşmaz zihniyetini yansıtmaktadır:

> Biz ne sultana ne de diplomatlara inanıyoruz. Biz Ermeniler başlangıcına nazaran daha mutlu bir şekilde 96 yılını bitiriyoruz. Daha büyük bir inançla bu 97 yılıyla yüz yüze geliyoruz. Dikkat etmeye devam ediyoruz ☀ ve kesinlikle şunu ilan ediyoruz: Her zaman mücadele etmemiz şart. Ermenilerin kurtuluşunun yegâne yönteminin İhtilal olduğu konusunda ikna olduk. Bu kutsal mücadeleyi dünya bizden istiyor: Ona da ikna olduk. Bu dünyanın üyesi olmaya layık olan ancak ve ancak serbest Ermenidir. Şuna da inanıyoruz: Bizden bu kutsal mücadeleyi isteyen hem köle halkımız, hem virane vatanımız hem de yüzbinlerce şehidimizin kutsal anısıdır. Bu yeni yıla şöyle haykırarak başlıyoruz: Mücadele! Mücadele! Daha çok amansız bir Mücadele![6]

***Pro-Armenia* Gazetesi**

Biyografide, Pariste yayınlanan Ermeni yanlısı *Pro-Armenia* gazetesinin arkasındaki itici gücün de Mikaelyan olduğuna işaret edilmektedir.[7] Çok tanınmış sol görüşlü Fransız

siyasetçi ve yazarların da bu gazeteye katkıda bulundukları bilinmektedir. Bu kişiler arasında Georges Clemenceau, Jean Jaurès, Anatole France, Francis de Pressensé, Victor Bérard ve Pierre Quillard da yer almaktadır. Ermeni Araştırmaları dergisindeki çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu hakkında çok sınırlı bilgilere sahip bu Fransız şahsiyetlerin Ermenileri ilerici ve Türkleri çoğunlukla gerici olarak algıladıkları vurgulanmaktadır.[8]

Droşakın devamı kabul edilen *Pro-Armenia* adlı yayının, *Droşaktan* farklı biçimde, terör sempatizanı zihniyetini gizleyen nitelikte bir yayın politikası benimsediği, açık bir şekilde emperyalizm-karşıtı bir tutumu öne çıkardığı Ermeni Araştırmaları[9] dergisinin çalışmasında ve "*To Kill a Sultan: A Transnational History Of The Attempt On Abdülhamid II (1905)*"[10] adlı kitapta belirtilmektedir.

Potorig

Biyografide, Mikaelyanın 1901 yılında kurmuş olduğu *Potorig* (Fırtına) adlı örgüt için ayrılmış tek cümlede, örgütün devrim davası için varlıklı Ermenilerden parasal destek aramış olduğu belirtilmektedir. Bu açıklamanın değinmediği gerçek ise, Mikaelyan başkanlığındaki bu sözde Ermeni yardım cemiyetinin, Ermeni anavatanın özgürlüğü bahanesiyle, zengin Ermenilerden para toplarken, gerekli görüldüğünde, iş birliğini reddeden Ermenilere karşı tehdit, şantaj ve cinayet gibi yöntemleri kullanmaktan çekinmediğidir. *Potorigin* haraç vermeyi reddeden Ermenilere karşı işlemiş olduğu cinayetlerin unutulmayan bir örneği, Moskovada bir Ermeni kilisesinin avlusunda bir Taşnak terörist tarafından hançerlenen İsahag Zamharyan adlı bir Ermeni tüccardır.[11] Toplanılan bu paraların devrim vergisi olarak tanımlandığı da kayıtlıdır.[12]

Bu bağlamda, Mikaelyanın, şantaj, tehdit, şiddet, suikast ve bombalı eylemler uzmanı olarak nitelendirildiği araştırmalar mevcuttur.[13]

Potorig vasıtasıyla Taşnaklar tarafından toplanılan yüksek miktardaki haraç paraların, aralarında *Pro-Armenia* gazetesi, Sultan II. Abdülhamide suikast girişimi ve Sasun isyanları dahil olmak üzere, pek çok faaliyetin finansmanı için kullanıldığı vurgulanmaktadır.[14]

1905 Yılında Yıldız Camiinde EDF Tarafından Gerçekleştirilen Bombalı Saldırı

Nejuik Operasyonu kod ismiyle yürütülen, 1905 yılında Sultan II. Abdülhamide karşı Yıldız Camisi çıkışında gerçekleştirilen bombalı suikast girişimi modern çağın en sansasyonel siyasi komplolarından biri olarak tasvir edilmektedir.

Biyografiye göre, Mikaelyanın sorumluluğunda yürütülecek Abdülhamide suikast projesi, 1904 yılında gerçekleşen üçüncü EDF kongresine sunulmuş ve onaylanmıştır.[15] Bununla birlikte bazı EDF liderleri Mikaelyanın sunduğu suikast projesine ve Mikaelyanın projeye dahil olmasına karşı çıkmıştır. Mikaelyan hakkında araştırma yapan bir başka yazara göre, Mikaelyan Abdülhamidin suikastı projesine tutkuyla bağlanmıştır.[16]

Suikast girişiminin gerçekleştirildiği gün Avusturya, Fransa ve Rusya büyükelçiliklerine

EDFnin saldırıyı üstlendiğini belirten mektuplar gönderildiği belirtilmektedir. Osmanlı polisi, patlama sonrasında, İstanbul genelinde düzinelerce patlayıcı düzenek bulmuştur. Bomba yapımında kullanılan malzemenin sadece bir kısmı Abdülhamide karşı gerçekleştirilen suikast için ayrılmış, geriye kalan patlayıcıların ise Sultanın ölümü sonrasında oluşacak kaosu genişletmek amacıyla kullanılmasının planlanmış olduğu anlatılmaktadır.[17]

Mikaelyan, Vram Kendirian ile birlikte, Bulgaristanda bomba talimi sırasında meydana gelen patlama sonucunda (suikast girişiminden birkaç ay önce) ölmüştür. Komplo önderinin zamansız ölümü her ne kadar örgüt içinde ciddi tartışmalara yol açmış ve komployu iptal edilmenin eşiğine getirmiş olsa dahi, girişim sürdürülmüştür.[18]

Komplonun suç ortakları arasında yer almış olan Belçikalı sendikacı anarşist Edward Jorisin Ermeni davasına katılmasında Pro-Armenianın etkili olduğu ileri sürülmektedir.[19]

Mikaelyanın Mirası İle Günümüzde Ermeni Terörizmi

1990lı yıllarda, komşusu Azerbaycana ait toprakları işgal eden, diğer komşusu Türkiye ile bir türlü iyi komşuluk ilişkileri tesis edemeyen Ermenistanın 2020 yılı sonbaharında kaybettiği Dağlık-Karabağ Savaşı sonucunda, EDFnin kurulduğu yıllardan günümüze tekrarlanan yanlışlardan gerekli dersleri çıkarması, Güney Kafkasyada barışın hâkim olması için elzemdir.

Dağlık-Karabağ Savaşının Türkiye-Ermenistan ilişkileri üzerinde olumlu yankılarının olmasının ümit edildiği bir dönemde, merhum Los Angeles Baş Konsolosumuz Kemal Arıkanın katili Hampig Sassounian için ABDde verilen skandal niteliğindeki tahliye kararı Ermeni milliyetçisi çevreler için uzlaşmaz tutumlarını sürdürmeleri yönünde bir gerekçe oluşturmaktadır.

Sassounian ile Mikaelyanın aralarında birkaç nesil fark olmakla birlikte, Ermeni halkının kahraman kabul ettiği söz konusu iki şahıs, zihniyetleri ve terör anlayışları bakımından birbirlerinden farklı değillerdir. Mikaelyanın Sassounian açısından ilham unsuru teşkil ettiği kuvvetle muhtemeldir.

**Fotoğraf: Kristapor Mikaelyan*

[1] "Death Of Kristapor Mikayelian (March 17, 1905)", *the Eastern Prelacy of the Armenian Apostolic Church*, erişim tarihi 12 Mart 2021, http://www.armenianprelacy.org/

[2] "Death Of Kristapor Mikayelian (March 17, 1905)".

[3] Turgut Kerem Tuncel, Ermeni Devrimci Federasyonu-Taşnaksutyun, *AVİM*, Analiz No :

2015/4, 10 Şubat 2015, avim.org.tr/tr/Analiz/ERMENI-DEVRIMCI-FEDERASYONU-TASNAKSUTYUN

[4] Halil Özşavlı, Ermeni Milliyetçilik Hareketlerinin Doğuşu Taşnak- İttihat Ve Terakki İttifakı, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 41 (2012), s. 162

[5] Jean-Louis Mattei, 'Droşak' Gazetesi: Açık Açık Terörizmi Savunan Bir Organ, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 50 (2015), ss. 378, 384, 386, 388

[6] Mattei, 'Droşak' Gazetesi'..., s. 385.

[7] "Death Of Kristapor Mikayelian (March 17, 1905)".

[8] Mattei, 'Droşak' Gazetesi'..., s. 392.

[9] Mattei, 'Droşak' Gazetesi'..., s. 392.

[10] Houssine Alloul, Edhem Eldem ve Henk de Smaele, *To Kill a Sultan: A Transnational History Of The Attempt On Abdülhamid II (1905)* (Palgrave Macmillan, 2018), ss. 216-217.

[11] Güler Yarcı, Ermeni Komitelerinin Mali Kaynakları, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 51 (Eylül 2015), ss. 288-289

[12] Alloul ve diğerleri, *To Kill a Sultan: A Transnational History*, s. 39.

[13] Mattei, 'Droşak' Gazetesi'..., s. 383.

[14] Yarcı, Ermeni Komitelerinin Mali Kaynakları, s. 290.

[15] "Death Of Kristapor Mikayelian (March 17, 1905)".

[16] Alloul ve diğerleri, *To Kill a Sultan: A Transnational History*, ss. 38-39.

[17] Alloul ve diğerleri, *To Kill a Sultan: A Transnational History*, ss. 16, 53, 72.

[18] Alloul ve diğerleri, *To Kill a Sultan: A Transnational History*, ss. 47-50.

[19] Alloul ve diğerleri, *To Kill a Sultan: A Transnational History*, s. 214.

Yazar Hakkında :

Ahmet Can Öktem lisans eğitimini Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi □□□□ İktisat üzerine yaparak 2013 yılında mezun oldu. 2014 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi □□□□ Avrupa Bütünleşmesi Yüksek lisans programına kabul olan Öktem'in yüksek lisans eğitimi 2018 yılında tamamlanmıştır. 2016 yılında katıldığı CIFE □□□□□ Centre International de Formation Européenne, Gelişmiş Avrupa ve Uluslararası İlişkiler Araştırmaları diploma programını 2018 yılında tamamlamıştır. Eylül 2013 ve Aralık 2013 tarihleri arasında AB Bakanlığı □□□□ staj yapmıştır.

Öktem Ekim 2017 tarihinden bu yana AVİM bünyesinde çevirmen olarak çalışmaktadır.

Atıfta bulunmak için: ÖKTEM, Ahmet Can. 2026. "ERMENİ DEVRİMCİ FEDERASYONU'NUN KURUCULARINDAN VE ERMENİ TERÖRİZMİNİN ÖNCÜLERİNDEN KRİSTAPOR MİKAELYAN." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2021 / 21. Nisan 08. Erişim Kasım 22, 2026. https://avim.org.tr/public/tr/Yorum/ERMENI-DEVRIMCI-FEDERASYONU-NUN-KURUCULARINDAN-VE-ERMENI-TERORIZMININ-ONCULERINDEN-KRISTAPOR-MIKAELYAN

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır